

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Піддубної Валентини Василівни «Соціально-психологічна корекція деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

В період соціально-економічних та політичних змін, що відбуваються в сучасному соціумі, на перший план виходять дослідження, які спрямовані на виділення та аналіз чинників, які сприяли б формуванню такої особистості, яка здатна самостійно будувати свій життєвий шлях. Такі дослідження були б неповними без аналізу соціально-психологічних умов і чинників реалізації людиною життєвих сценаріїв, що є особливо актуальним в період ранньої дорослості, який є найбільш сензитивним для оптимізації процесу усвідомлення життєвого сценарію, пошуку та здобуття можливостей щодо його змін, побудови особистісної автономії та усвідомлення того, що можна зробити вибір, який не буде підпорядкований сценарним рішенням, прийнятим у ранніх періодах життя. Проте наразі у соціальній психології обмеженою є кількість робіт, присвячених критичному аналізу та поєднанню поглядів різних психологічних концепцій на життєві сценарії особистості та можливості корегування їх деструктивних проявів в період ранньої дорослості. Зважаючи на зазначене, необхідним і актуальним є розгляд особливостей соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості. Саме у цьому проблемному аспекті виконане дисертаційне дослідження Піддубної В.В., що заслуговує на схвальну оцінку.

Вагомість проведеного дослідження підтверджена його виконанням у межах науково-дослідних тем кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира

Даля «Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства».

Вивчення тексту дисертації дозволяє засвідчити результати глибокого та ретельного теоретичного аналізу заявленої теми дослідження. Авторкою були чітко визначені мета, об'єкт та предмет дослідження, окреслені його основні завдання. Обрана теоретико-методологічна основа дослідження повною мірою відповідає заявленим меті та предметному спрямуванню наукового пошуку.

Наукова новизна проведеного Піддубною В.В. дослідження обумовлена тим, що у ньому вперше здійснено концептуалізацію проблеми вивчення життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості у соціально-психологічному вимірі (як глобального простору її буттєвості та соціально-психологічного феномену, пов'язаного зі здатністю до планування, конструювання і структурування життя); виявлено спрямованість (соціально-обумовлену, суб'єктно-обумовлену) життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості та визначено способи ускладнення їх структури (дефіцитарний, екстенсивний, інтенсивний) відповідно до типології життєвих сценаріїв (особисто-, професійно-, сімейно-орієнтованих, а також особисто-професійного, особисто-сімейного, професійно-сімейного), здійснені через виокремлення форм прояву глибинних структур образу світу у життєвих сценаріях особистості, розкриття ціннісно-сміслового виміру специфіки життєвих сценаріїв та виявлення копінгових, захисних і адаптаційних стратегій особистості у перебігу її життєвих сценаріїв в період ранньої дорослості, а також визначення особливостей функціонування особистості за типами її життєвих сценаріїв, зокрема у напрямку деструктивного їх розгортання. Авторкою розроблено та доведено ефективність комплексної програми соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості, реалізованої з позицій системного, суб'єктно-діяльнісного, індивідуально-орієнтованого,

когнітивного, ресурсо-орієнтованого, наративного підходів, із задіянням когнітивно-поведінкової, раціонально-емоційної терапії, транзактного аналізу, а також активних соціально-психологічних методів навчання та допомоги.

Окремої уваги заслуговує те, що отримані Піддубною В.В. дані, разом із задіяними психодіагностичними методиками, засобами корекції (особистісної і міжособистісної спрямованості) деструктивних життєвих сценаріїв та активними соціально-психологічними методами навчання і допомоги, можуть знайти застосування у консультативній та психокорекційній роботі фахівців центрів соціально-психологічної адаптації, центрів психо-соціальної допомоги, закладів відновлювального лікування, з метою подолання соціально-психологічних проявів деструктивності у життєвих сценаріях особистості, зокрема в період ранньої дорослості.

У першому розділі дисертаційного дослідження «Теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення проблеми життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості» Піддубною В.В. задіяно міждисциплінарний підхід до аналізу конструкту життєвого сценарію та здійснено концептуалізацію проблеми вивчення життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості у соціально-психологічному вимірі; розкрито сучасні підходи до корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості.

Проведений дисертанткою теоретико-методологічний аналіз наукових підходів до проблеми дослідження показав, що комплексний характер розглянутого феномену, присутність у ньому результатів саморефлексії, з одного боку, і форм життєдіяльності особистості, що склалися, з іншого, диктують необхідність міждисциплінарного підходу до його вивчення. При цьому соціально-психологічний підхід спирається на когнітивні елементи життєвих сценаріїв, у яких враховуються, зокрема, самооцінки бажаного/досягнутого ідеального. Авторкою слушно підкреслюється, що найбільш значущим періодом реалізації життєвих сценаріїв є вік ранньої дорослості, пов'язаний з його повноцінним втіленням.

На основі узагальнення поглядів на зміст, структуру та моделі означеного конструкту, дослідницею встановлено, що поняття «персональний (індивідуальний) життєвий сценарій» та «життєва (особиста) історія» мають психологічний характер. Так, індивідуальний (персональний) сценарій містить як нормативні компоненти, так й індивідуальні життєві події, що складають біографію конкретної людини. Авторка показує, що поняття особистої (життєвої) історії належить до унікальної історії людини; воно стає популярним у психології, насамперед, завдяки поширенню нарративних досліджень: життєвий сценарій кожного суб'єкта індивідуальний тією мірою, якою він залежить від унікальних життєвих обставин, у контексті яких розгортається. Дисертанткою з'ясовано, що сучасні дослідники доповнюють традиційне трактування життєвого сценарію його екзистенційним розумінням, в якому акцентується увага на авторстві людини стосовно власного життя та усвідомленні нею цього авторства як відповідальності за свій життєвий шлях.

Огляд наукової літератури підтверджує обізнаність здобувачки щодо висунутої проблеми дослідження. Методологічний апарат наукового дослідження Піддубної В.В. відрізняється взаємоузгодженістю, відповідністю об'єкта, предмета дослідження його основній меті та завданням. Слід відзначити також логічність і чіткість визначення основних наукових категорій.

У *другому розділі* дисертаційного дослідження «Емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості» Піддубною В.В. визначено форми прояву глибинних структур образу світу у життєвих сценаріях особистості в період ранньої дорослості; розкрито ціннісно-смісловий вимір специфіки життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості; виявлено копінгові, захисні та адаптаційні стратегії особистості у перебігу її життєвих сценаріїв в період ранньої дорослості; проаналізовано особливості функціонування особистості за типами життєвих сценаріїв в період ранньої дорослості.

Послідовний та всебічний аналіз отриманих результатів емпіричного пошуку став можливим завдяки використанню дисертанткою комплексу надійних і валідних емпіричних методів дослідження. На особливу увагу заслуговує те, що дисертантка визначила соціально-психологічні особливості спрямованості та ускладнення життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості відповідно до їх типології через виявлення форм прояву глибинних структур образу світу у життєвих сценаріях особистості, розкриття ціннісно-смыслового виміру специфіки життєвих сценаріїв та виявлення копінгових, захисних і адаптаційних стратегій особистості у перебігу її життєвих сценаріїв в період ранньої дорослості, а також аналіз особливостей функціонування особистості за типами її життєвих сценаріїв в період ранньої дорослості. Крім того, спрямованість життєвих сценаріїв виявлено авторкою шляхом аналізу суб'єктивно-значущих життєвих подій особистості у поєднанні з моделлю поведінки, що транслюється. Дисертанткою підкреслено, що поєднання домінуючих цінностей, рівня осмислення життя, відкритості особистості новому досвіду визначають соціально-обумовлену та суб'єктно-обумовлену спрямованість життєвого сценарію, а також способи ускладнення його структури (дефіцитарний, екстенсивний, інтенсивний), що обумовлює континуум життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості – від конструктивних до деструктивних. При цьому, чим більш розвиненою (психічно та соціально зрілою, активною, творчою) є особистість, тим більш усвідомлено вона втілює свій життєвий сценарій, здатна його коригувати та запобігати його деструктивних проявів.

У *третьому розділі* дисертаційного дослідження «Соціально-психологічне забезпечення корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості» Піддубною В.В. наведено змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації комплексної програми соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості та узагальнено результати проведеного дослідження.

Авторкою показано, що когнітивно-поведінкова терапія активно допомагала учасникам програми усвідомити автоматичні думки та переконання, що лежать в основі сценарних установок. Завдяки техніці когнітивної реструктуризації учасники отримували можливість досліджувати походження своїх переконань та змінити їх на більш конструктивні. В межах цього підходу дослідницею було акцентовано увагу на логіці та фактах, що допомагало зруйнувати міфи, створені сценаріями, та підкріплювати нову, ресурсну модель мислення учасників програми.

Авторка свідчить, що раціонально-емоційна терапія додавала глибину до процесу зміни сценаріїв, дозволяючи учасникам програми взаємодіяти з внутрішніми образами, що символізують їх переконання. Цей підхід дозволяв учасникам логічно усвідомити обмеження й емоційно прожити їх зміну, створюючи глибокі внутрішні перетворення. Раціонально-емоційна терапія унікальна тим, що вона працює з несвідомою частиною особистості, яка часто залишається недоступною для раціонального аналізу.

Транзактний аналіз розкривав динаміку взаємодії між «Я-станами» – Батьком, Дорослим та Дитиною, які беруть участь у формуванні та підтримці життєвих сценаріїв. Аналіз допомагав учасникам програми виявити критичні батьківські приписи, що стали основою сценарію, та активувати Доросле «Я» для їх переробки. Транзактний аналіз також надавав інструменти для відновлення внутрішнього балансу між станами, що підтримували автономність і особистісне зростання учасників програми.

Загалом розроблена і апробована Піддубною В.В. в процесі формувального експерименту комплексна програма соціально-психологічної корекції довела свою дієвість, оскільки учасники, які були залучені до її заходів, виявили вищий рівень конструктивності життєвих сценаріїв.

В цілому рівень аналізу досліджуваної проблеми, глибина теоретичних узагальнень, логіка та послідовність викладеного матеріалу свідчать про високий науково-теоретичний рівень авторки дисертаційної роботи та наскрізне проникнення у досліджувану проблему.

Аналізуючи зміст дисертаційного дослідження Піддубної В.В., слід звернути увагу на значний особистий внесок здобувачки у розробку проблеми дослідження, який свідчить про широке науково-дослідне поле апробації, реалізацію та обробку експериментальних даних здійснених самостійно з наступним обговоренням і висвітленням у 16 публікаціях авторки, з яких 7 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 5 статей – у наукометричних виданнях), 9 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Обґрунтованість одержаних у роботі положень, висновків та рекомендацій Піддубної В.В. забезпечена застосуванням констатувального та формувального експериментів, їх відповідністю чітко визначеній теоретико-методологічній базі та завданням дослідження. Основні його ідеї логічно доведені до практичного впровадження. Робота не містить академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації.

Попри високий науково-теоретичний рівень запропонованого дисертаційного дослідження, слід зазначити, що деякі його аспекти потребують уточнення.

1. У теоретичному розділі роботи авторка слушно зазначає, що в умовах соціокультурних змін проблема життєвих сценаріїв особистості може бути осмислена на різних рівнях аналізу: як методологічна проблема і як особливості розвитку особистості в контекстах сучасності. Проте, в процесі такого аналізу дослідницею не розведено конструкти «цілісність особистості» та «цільність особистості», що збагатили б методологічну основу дослідження.

2. В якості діагностичного інструментарію у роботі наведено авторську анкету «Прояви життєвого сценарію особистості в період ранньої дорослості». Проте недостатньо прописано методологічні та методичні процедури її створення.

3. Було б доцільним, на нашу думку, врахувати гендерні особливості досліджуваних при оцінюванні особливостей їх життєвих сценаріїв та рівня стресостійкості у складних життєвих ситуаціях, оскільки ці показники

можуть якісно впливати на вибір та ефективність впровадження тренінгових технологій і засобів соціально-психологічної корекції.

4. Як відомо, ранній дорослий вік приблизно охоплює період від 20 до 40 років. Однак, вік досліджуваних по вибірці коливався від 21 до 29 років. Не зрозуміло, чим обумовлене таке вікове обмеження вибірки дослідження.

Проте, висловлені зауваження та побажання не знижують загальної позитивної оцінки проведеного Піддубною Валентиною Василівною дослідження, яке за своїм науковим рівнем, новизною у дослідженні проблеми, теоретичним і практичним значенням є цілісною науково-дослідною роботою.

Зміст автореферату та публікацій авторки ідентичні змісту основних положень дисертації. Представлена до захисту кандидатська дисертація «Соціально-психологічна корекція деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості» є самостійним, завершеним, актуальним дослідженням, яке відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» із змінами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року та вимогам МОН України, які висуваються до підготовки кандидатської дисертації, а Піддубна Валентина Василівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

**доктор психологічних наук, доцент,
інспектор відділу радіочастотних ресурсів
Управління інформаційно-аналітичної підтримки
Головного управління Національної поліції
в Миколаївській області**

О.М. Крижановський

Підпис О.М. Крижановського засвідчую

**Начальник Управління інформаційно-аналітичної підтримки
Головного управління Національної поліції
в Миколаївській області
полковник поліції**

С.Ю. Сухляк

